

Élete-munkássága

- Kosztolányi Dezső (1885 Szabadka - 1936) író, költő, műfordító, a hírlapi próza felemelője. a Nyugat első nemzedékéhez tartozott.
- Impresszionista, és szecessziós, illetve helyenként naturalista műveket alkotott.
- Virtuóz verselő volt.
- Tagadta a költészet közéleti, és politikai szerepét. Szerinte a művészet egyetlen célja a gyönyörködtetés (l'art pour l'art).
- Freudot olvasott, ami műveiben is tetten érhető.
- 1920-a évekre jellemző műfaj Kosztolányi munkásságában a **regény**. Modern lélektan felfedezései érezhetőek a regényeiben. Különösen a freudi lélekelemzések vannak rá nagy hatással. Törekszik regényeiben a lelki folyamatok feltárására, az emberi cselekvések rejtett okainak, indítékainak a bemutatására.

Freud (osztrák-zsidó szárm. pszichológus) új elmélete, a pszichoanalízist. Ennek lényege: Az ember elfojtja vágyait. Ha ezt nem hozza elő később a tudatalattiból, nem dolgozza fel, lelki válságba kerül. Az elfojtott agresszió Freud szerint valamilyen erőszakos cselekmény formájában végül felszínre fog kerülni. Freud elmélete szerint az ember ösztönlény, de a társadalmi elvárásoknak megfelelően elfojt néhány ösztönt. Szerinte az ember agresszív viselkedése elsősorban az elfojtott szexuális vágyakra vezethető vissza.

Kosztolányi Dezső: Édes Anna

Keletkezés: Az alapötlet Kosztolányi feleségétől származik, aki felvetette, milyen jó lenne egy tökéletes cselédlány, aztán ráébredt, ennek végzetes következményei lehetnek. Az írónak megtetszett a téma, hozzáfogott az alkotáshoz, melyet a Nyugat közölt folytatásokban 1926. július 1-jétől. Ez utolsó regénye. Egy másik forrás szerint egy újságcikk - egy cseléd megölte gazdait szolgált a megírás alapjául. A regény megírására erősen hatással volt Freud munkássága.

Műfaj: regény (lélektani)

Téma: egy kettős gyilkosság, mégsem krimi, mert azokat a lelki folyamatokat elemzi, amelyek Annát a gyilkossághoz vezették. Az úr-szolga viszony bemutatása áll a középpontban.

Cím: a főhős neve

Helyszín: Budapest, Krisztinaváros, Attila: u. 238. (ez valóságos helyszín).

Vizyék lakása (fiktív), a legtöbb esemény itt zajlik.

Idő: 1919. július 31-én kezdődik, Anna augusztus 14-én kerül a családhoz. A gyilkosságra 1920. május 28-án éjszaka kerül sor, majd következik a főtárgyalás és az ítélethozatal. A regény befejezése 1922 őszével zárul.

Az elbeszélés tempója: nem egyenletes

- Késleltetett expozíció: csak a 6. fejezetben jelenik meg a főhős.
- Anna beilleszkedése gyors tempójú.
- Az úrfi és a cselédlány románca részletesen bemutatott (4 nap eseményei).
- A gyilkosság éjszakája szintén részletező.

5. tétel Kosztolányi Dezső

- A befejező fejezetek nagy léptékűek.

Cselekmény - szerkezet: 20 fejezetre tagozódik a mű, az első és utolsó keretbe foglalja a többit.

Mottóval kezdődik: a *Rituale Romanum* (római rituálé) halottas imájának részlete. Az egyetemes nyelven megfogalmazott ima könyörgés a cselédlányért, az áldozatokért, a szereplőkért, valamennyiünkért.

1. rész: (1-6: fejezet) A színhely aprólékos, precíz bemutatása.

2. rész: (7-10. fejezet) Anna beilleszkedése.

3. rész: (11-14. fejezet) Anna és Jancsi úrfi románca.

4. rész: (15-18. fejezet) A menekülési lehetőség (házasság a kéményseprővel) megghiúsulása és a gyilkosság.

5. rész: (19-20. fejezet) ítélethozatal és befejezés.

A gyilkossághoz vezető okok rendszere

A leglényesebb: az Annát érő hatások sora.

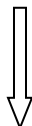
1. Idővel megtudjuk: **saját családja kivetette magából**, az édesanyja meghalt, az édesapja a második feleségével élt, Anna útban volt nekik, ők küldték fel Pestre szolgálni. (KOSZTOLÁNYI nem hibáztatja az apát: alázatosságát és ravaszságát bemutatja, de megjegyzi: „*A parasztot semmi sem lepi meg*”) Az édesapa a tárgyaláson a lányát „gonosz”-nak nevezi, a mostohaanya átlátszóan vádaskodik. Annának tehát nem volt otthona, nem volt a szülőfalujában maradása.
2. A pesti rokona, **Ficsor jellemtelen köpönyegforgató haszonember**, csak abban áll Anna mellett, hogy helyet szerez neki. („*A szegény emberek kedélytelen atyafisága fűzte őket egybe, kiknek a vérségi kapcsolat vajmi keveset jelent, mert nincsenek kedves, közös emlékeik, csak egymás mellett élnek, folyton dolgozva, önmagukba zárva, egymásnak áthatolhatatlanul, nagy távolságban.*”) Ha a sorsa úgy fordul, a saját unokahúgát (Anna édesanyja a sógornője volt) is bármire felhasználja.
3. Annának 16 éves korában első pesti gazdája Wildné volt: amikor hősünk megpillantja őt a tárgyaláson, „*zakatolt a szíve*”. Minden biztonnal szívvel-lélekkel dolgozott ott másfél évig, de amikor távozott, a cselédkönyvbe Wildné kritikus megjegyzéseket írt be; a **méltánytalanság** mélyen bánthatta Annát.
4. A második helyén, az özvegy Bartosnál Anna életét boldogsággal telítette a négyéves Bandikával kialakuló, az anyaságot megérettető kapcsolata. Ficsor,--saját érdekéből, átgázolva Annán – innen szakítja ki, marad a cselédlány számára emlékül a kisfiútól kapott réztrombita, majd amikor hónapok múltán **Bandikában már kihúlnak az emlékek**, meghal ez a kapcsolat is. Az egyetlen érzelm-gazdag kapcsolat Anna múltjából...
5. Vizyék lakásában az első és meghatározó élménye a viszolyogtató „**büdösség**” (a zongorából kiáradó kámforszag). A balatonkajári parasztlány számára ismeretlen szag a fővárosi polgármilió fizikai jelképeként is értelmezhető. Anna bódult állapotban van, igyekszik túltenni magát az elviselhetetlen élményeken, belemenekül a munkába. (Anna rendkívüli szagérzékenysége szerepet kap majd még pl. Patikárius Jancsi parfümjé kapcsán.)
6. **Vizyné magatartása kemény, vallatásszerű, megleckéztető**. Megmotozza a cselédet (KOSZTOLÁNYI gyakran jellemez a zsebek, fiókok, batyuk tartalmával jellemeket és életminőségeket; „szerette a tárgyakat” [NEMES NAGY ÁGNES]), megsérti a poloska behozatalának vádjával, elzárja a cukrot, zsírt, lisztet; később csalétket helyez ki; egy darab kenyeret vet neki, máskor cseléből kínálhatja. (Moviszter: „*A cselédek, kérem, nem is merik szeretni azt, amit szeretnek.*”) Pénzt, zsebkendőt is kihelyez Annának.

5. tétel Kosztolányi Dezső

7. **A tér szűkös:** Anna a konyhában él, az ablakból csak „*egy bérház irdatlan tűzfalát látta*”. Bartoséknál díványon aludt Bandika ágya mellett, itt egy tábori ágyon alhat, egyedül.
8. Újdonság a lakásban az „*elektromosság*”, nehezen ismeri meg a villanykapcsoló kezelését.
  - A bútorok és a kályha furcsa formájúak, nem természetes színűek.
  - A modern festmény a falon idegesítő.
  - A padló recseg, a lakásban huzat van.
  - A gazda keresztneve Kornél.
9. **A tükör véletlen leejtésére** Vizyné hisztérikusan reagál. (A sorsfordulat előtti pillanatban vagyunk; Anna számára kicsordult a pohár, fel akar mondani.)

Patikárius Jancsi feltűnése, zavartan rámenős viselkedése, bumfordi udvarlása megzavarja Annát: felébreszti benne a szeretetvágyat. (Mi tudjuk, látjuk: „*Nem volt ennél megbízhatóbb fráter az egész földgolyón*”- a szerencsétlen és naiv Anna ezt nem láthatja.) Jancsi közeledésére megmozdul a lány alatt a föld: „*őt most valami kezdődő, kellemes melegség járta át: a szerelem.*” Szemérmesen szabódik, de aztán az ügyetlen fiút megszánya (!) hirtelen ő szorítja magához a társát; **valóban szerelmes lett. Ez a pillanat Anna életének csúcspontja.**

1. Az „**úrfi**” ezutáni **elfordulását sosem tudja majd feldolgozni**, „*minden éjszaka várta*”, „*nappal is folyton várta*”, és amikor majd mégis megjelenik ő, de rá se néz elhagyott és már lenézett kedvesére, sőt felelőtlenül belecsókol a szép Moviszterné nyakába, **Anna többé nem ura magának.**

Szembekerült a világgal, és az ő világát Vizyné személyesíti meg.

2. **A terhességet büntudattal („szégyen”-ként) élte meg, annak megszakítását elszenvedte**, csak az orvosság keserű íze miatt panaszkodott Jancsinak, „*halvány lábadozó mosollyal*”.

Gondolatairól az író ezután már nem szól.

3. Életét még - pótmegoldásként - talán sínre tenné Báthory úrnak, az özvegy kéményseprőnek a **házassági ajánlata**, de **ezt a lehetőséget Vizyné** kegyetlenül önző hadműveletekkel **felszámolja**. Anna marad, mert a döntő mozzanat: megszánya (!) a távozásába belebetegedő Vizynét.

Reagálásai az asszony hosszú beszédére:

„*válasz helyett lehajtotta a fejét*”, „*kicsit előrelépett*”, „*suttogott valamit, mosolyogva*”, majd „*végigsimította a haját*”, és végül kimondja: „**Maradok.**” **Sorsa ezzel megpecsételődött.**

Anna kitörési lehetőségei

- Férjhez menjen
- Patikárius Jancsi
- Gyermekszülés

Szereplők - jellemek: '

Édes Anna: érzékeny, egyszerű lélek, keveset beszél. Neve beszélő név, arra utal, hogy a főhős kedves, szerény, jólelkű. A mű elején az, ám elveszik önbizalmát, önállóságát, önbecsülését. Ahogy mintacseléd lett, egyénisége kifakult, megtört és megfáradt ember lett az engedelmes, szolid, szeretetre vágyó lányból. Ösztönei tiltakoznak a "helytől", a munkába menekül. Egyes nézetek szerint a szerelmi csalódás számára a legnagyobb kín: amikor meglátja, hogy Jancsi Moviszterné nyakába csókol, a gyilkosság tulajdonképpen Jancsinak szól- a tudatalattija tör

5. tétel Kosztolányi Dezső

felszínre. **Freud hatása:** Annát megalázzák, elfojtják emberi, asszonyi, anyai vágyait, ez így tör felszínre.

Vizyné: közönyös, kegyetlen, betegesen csak a cselédek foglalkoztatják, gyűlöli őket. Oka: egyetlen gyermeke meghalt 6 évesen, *férje* elhidegült tőle, megcsalja őt, boldogtalan, a cseléd az egyetlen partnere.

Ficsor: Anna keresztapja, köpönyegforgató, kétszínű, önző házmester.

Patikárius János: a szerző egy rokonáról mintázta alakját, Vizyné unokaöccse. Komolytalan, önző, Annát ő is tárgynak tekinti, amellyel kielégítheti vágyait, gátlástalan.

Moviszter: öreg, beteg orvos, ő az egyetlen, aki emberként tekint Annára. Sokak szerint ő az író "szócsöve", az ő gondolatait mondja ki. A cselédlánnyhoz hasonlóan ő is magányos, humanista szemléletével az érdekemberek között.

Értékemberek:

- Anna: szeretetre vágyik, otthonra, családra, megértésre
- Moviszter: a humánus képviselője

Érdekemberek:

- Víz: karrierista
- Vizyné: a tulajdon érdekli
- Jancsi: az élvezeteket hajszolja
- Ficsor: a megélhetés a fontos számára

Értelmezési lehetőségek:

- A legtöbb irodalomkutató az úr-szolga viszony tökéletes ábrázolását, melynek alapja a kiszolgáltatottság. Lélektani regénynek tartják.
- Társadalmi regényként is felfogható, mert a kiszolgáltatottság áll a középpontjában.
- A szerző politikai meggyőződését itt fejt ki leginkább.

A mű utóélete: megfilmesítették. Fábri Zoltán rendezte 1958-ban, a főbb szerepeket Törőcsik Mari (Anna), Mezei Mária (Vizyné) játszotta.

Stílus: realista

Üzenet:

A lényeg az egyik mellékszereplő **pontosan megjelöli: Moviszter szerint „ridegen bántak vele”, „embertelenül”.**

Érdemes elgondolkoznunk azon, hogy a mai ember a megaláztatások során mikor mondaná ki Anna helyében, hogy "elég!". Az emberi tűrőképessége különleges, ezért is érdekes számunkra a regény.